

**INTRODUCCIÓ A L'ASSIGNATURA DE
FONAMENTS DE LA HISTÒRIA**
GRAU D'ANTROPOLOGIA I EVOLUCIÓ HUMANA (URV-UOC)

– REPTE 2–

JORDI SERRALLONGA
UNIVERSITAT OBERTA DE CATALUNYA, 2025

Introducció

En aquesta assignatura volem reivindicar un apassionat enfoc nou de la Història. Ens endinsarem en un enriquidor viatge on la nostra història és sinònim de la nostra existència (Antropologia) i evolució (Evolució Humana). Dit d'una altra manera, en paral·lel a l'origen i evolució biològics de la Humanitat existeix un origen i evolució històrics del llinatge humà.

Una 'aproximació nova', perquè, de forma tradicional, havíem reduït l'estudi històric als fets més recents i contemporanis de l'*Homo sapiens*. Alhora, també és cert que havíem limitat com 'Història' el període cronològic que s'inicia amb l'aparició de l'escriptura. Però això no hauria de ser així. Des de l'etapa dels primers homínids i *Homo sapiens* caçadors-recol·lectors (el moment cronocultural que apareix esmentat en els manuals sota el títol de 'Prehistòria') fins a les societats productores del present, tot forma part de la Història de la Humanitat: Antropologia + Evolució Humana.

Una 'aproximació innovadora' perquè, fins ara, en molts llibres d'Història els gairebé 7 milions d'anys durant els quals l'espècie humana, i els seus ancestres fòssils visqueren com a predadors (caçadors-recol·lectors) no ocupaven més que unes breus planes; pel contrari, els períodes protagonitzats per les societats productores –des del Neolític fins el Present– i històriques –amb escriptura– han merescut detallats i dilatats capítols. Un gran error. Els orígens i els primers graons de la

història humana són cabdals per comprendre per què som com som, i per què som aquí com hominins. Fins i tot, el nostre futur evolutiu... el nostre futur històric.

Ciències *versus* Lletres

A casa nostra, la tradicional separació entre 'ciències' i 'lletres' no només podria ser qüestionada a nivell del sistema educatiu general de les darreres dècades sinó, i en referència al tema que aquí ens pertoca, també s'ha de dir que ha perjudicat enormement els estudis sobre l'origen i evolució (història) de la Humanitat. Cal preguntar-se el per què.

A diferència de la tradició anglosaxona on, per exemple, una persona que es vol dedicar a l'Arqueologia prehistòrica també s'ha de formar en els terrenys de la Biologia, la Geologia, la Primatologia, etc., aquí aquestes disciplines s'han mantingut aïllades per l'aberrant línia divisòria entre 'ciències' i 'lletres'. Arqueologia, Antropologia cultural y social o Prehistòria serien coneixements reglats de 'lletres', mentre que Paleontologia, Zoologia o Etologia correspondrien a disciplines de 'ciències'. Sent així, molts dels estudis sobre la història de la nostra espècie han patit la manca de formació interdisciplinar dels seus autors i autores. Una mancança que han sortejat algunes investigadores i investigadors tot cursant estudis en diferents facultats (arqueòlogues/arqueòlegs i historiadores/historiadors que han adquirit coneixements de Ciències Naturals, i viceversa), o mitjançant graus universitaris, com aquest organitzat per la Universitat Rovira i Virgili i la Universitat Oberta de Catalunya.

No existeixen ciències o disciplines més valuoses les unes que les altres. La Prehistòria i l'Arqueologia no són 'lletres' sinó ciències. Functionen amb un mètode i obtenen resultats científics. Alhora, les anomenades 'ciències' no són únicament números i dades mesurables; sovint han d'explicar 'històries' i 'contes'.

Dades exactes (reduccionisme) versus interpretacions (contes)

Imaginem per un moment que haguéssim de reconstruir la història de la invenció de les primeres eines de pedra tallada. Si apliquéssim una aproximació basada només en dades mesurables i exactes –qualcom que ja ha succeït en la recerca prehistòrica– els paleoantropòlegs i paleoantropòlogues ens descriuriem les longituds de les falanges dels dits d'homínids fòssils, l'anatomia de les seves mans i, fins i tot, la biomecànica de les mateixes, i així es publicaria en un *journal* d'impacte científic internacional. Les arqueòlogues i arqueòlegs, per la seva banda, presentarien els conjunts d'artefactes lítics trobats en estrats corresponents a la mateixa cronologia. Dit d'una altra manera, si tots aquests vestigis biològics i culturals s'exposessin en un museu sense més informació que la seva mida, atribució anatòmica (els ossos), tecnològica (les eines) i cronològica, malgrat ser importants dades científiques, poc aportarien al visitant més enllà del fetixisme de veure peces autèntiques dins d'una sèrie de vitrines. Fins i tot, poc aportarien a la ciència si ens quedem només en la freda, 'objectiva' i reduccionista acció de descriure seguint patrons mètrics, anatòmics i tipològics. Què ens manca? La interpretació... el 'conte'.

Un gran paleoantropòleg, Michael Wolpoff, en una reunió sobre Evolució Humana a Barcelona, ens comentava: “què seria de nosaltres si no escrivíssim contes sobre la història de la nostra espècie?” I ho va dir en el bell mig d'una discussió que manteníem sobre l'origen del bipedisme. Mentre que algunes i alguns col·legues manifestaven que només estaven interessats en dir que el fèmur d'un homínid fòssil era més o menys llarg, i si la seva anatomia responia a un primat bípede o no, Wolpoff reivindicava el dret d'anar una mica més enllà per tal de reconstruir escenes de la nostra història. Especular, sempre amb fonaments basats en les dades científiques, sobre quines avantatges ens hauria aportat l'adopció de la marxa bípeda... com era la vida d'aquesta gent, com s'organitzaven, etc. I d'això tracta l'anàlisi sobre l'origen i evolució de la Humanitat: reconstruir la nostra història seguint sempre una base i un raonament científics. Som els Sherlock Holmes de la ciència.

Elemental. El gran personatge creat per Sir Arthur Conan Doyle (1859-1930), en un article titulat “*El árbol de la vida*” escriu: «A partir de una gota de agua un lógico podría inferir la posible existencia de un océano Atlántico o un Niágara, sin haberlos

visto ni haber tenido noticia de ellos. Por lo tanto, toda la vida es una larga cadena, cuya naturaleza se manifiesta cada vez que nos muestra uno de sus eslabones. A semejanza de las demás artes, la Ciencia de la Deducción y del Análisis sólo puede adquirirse mediante un prolongado y paciente estudio, y no hay vida tan larga que permita a ningún mortal alcanzar la máxima perfección posible en ella» (*Estudio en escarlata*,ⁱ pp. 69-70). De la mateixa manera, a partir de la troballa d'homínins fòssils que, per primer cop, apareixen associats a eines de pedra tallada, observant l'anatomia, la tipologia i mesures de les descobertes, podem anar molt més enllà de les vitrines per intentar escriure el 'conte' del per què van començar a fabricar aquests instruments. Si ens quedem en les peces no ens atrevirem a reconstruir un dels aspectes més apassionants del nostre Passat: el comportament (per suposat, aquest és el nostre més modest parer; no volem imposar cap dogma; la ciència només avança mitjançant la discussió i el debat i vosaltres, els i les alumnes, teniu molt a dir... som en el marc d'una Aula, una Àgora, oberta a totes les teories, idees i opinions amb fonament científic).

També és cert que l'opinió de científics i científiques provinents de disciplines més 'exactes' (tot i que la matemàtica i la física són plenes d'exemples 'inexactes') i, fins i tot, la d'una part de la societat de fora de l'Acadèmia, prefereix mantenir una certa distància, reserva o escepticisme front a les interpretacions que arriben de l'Arqueologia i la Paleoantropologia; però les interpretacions, les hipòtesis, ben elaborades a partir de dades mesurables, poden esdevenir teories. Sense anar més lluny, Charles R. Darwin, després de nombroses observacions, va proposar la seva idea de la Selecció Natural malgrat pensar i reconèixer que potser mai ningú podria observar l'evolució en acció; avui és una teoria ben ferma... una teoria indiscutible. De la mateixa manera, l'Antropologia i l'Evolució Humana poden oferir teories sobre les conseqüències del bipedisme, les raons de l'aparició de les primeres indústries lítiques humanes o l'adopció dels sistemes de producció ramaders i agrícoles (sempre, insistim, seguint la base d'un mètode científic).

Malgrat que escèptiques i escèptics continuïn dubtant dels 'contes', és necessari avançar. I és que, un cop excavats milers de jaciments arqueològics i paleontològics, i acumulats anys i anys de recerques de laboratori, d'observacions entre pobles caçadors-recol·lectors i productors actuals, com justificar tota aquesta feina davant

de l'Acadèmia, i la societat, si després no obtenim conclusions ni respostes? Si no som capaços de proposar històries que siguin intel·ligibles per a especialistes i profans? Ens poden acusar de no tenir vídeos, imatges fotogràfiques o enregistraments sonors, ni tan sols de fons escrites, del nostre passat més llunyà per tal de demostrar que les nostres interpretacions són certes; però, acceptant que és impossible retornar físicament als escenaris remots, en el cas d'optar per conformar-nos amb un discurs reduccionista extrem, amb els mateixos arguments ni tan sols podríem seguir divulgant que la famosa «Lucy» –*Australopithecus afarensis*– fou una hominina bípeda ara fa més de 3 milions d'anys. Ningú mai ha vist a un *Australopithecus afarensis* viu per tal d'afirmar que es desplaçaven sobre dues cames; però tots som capaços d'entendre que les troballes de fèmurs, genolls, pelvis i peus d'aquests hominins (més les espectaculars petjades fòssils de Laetoli, a Tanzània), són corresponents a una locomoció bípeda.

Entrar ara en una espiral d'acusacions i retrets, entre les i els especialistes del passat que creuen poder oferir dades 'exactes' –al treballar amb vestigis biològics i culturals mesurables–, i altres especialistes que han de recórrer als 'contes' –en atrevir-se a oferir models més amplis sobre el nostre origen i evolució–, seria estèril i contraproductiu. Més si tenim en compte que, llençant unes quantes pedres sobre la nostra teulada, en certes ocasions, aprofitant el gran ressò mediàtic que té l'arcaica història del llinatge humà, s'han aventurat hipòtesis i teories molt agosarades després de la descoberta de vestigis tan mínims com incomplets. Per exemple, la presentació de noves espècies d'hominins fòssils –després rectificades o, senzillament, eliminades de l'arbre evolutiu– que només es basaven en petites peces fragmentades; un defecte que, dissortadament, continua repetint-se.

En resum, i reprenent les paraules d'en Sherlock Holmes, malgrat és del tot cert que «A partir de una gota de agua un lógico podría inferir la posible existencia de un océano Atlántico o un Niágara, sin haberlos visto ni haber tenido noticia de ellos», també cal recordar que la recerca sempre s'ha de basar en bones dades i seguint un treball meticulós i científic. I així és com es treballa, des de la Història, per a què la finestra del nostre Passat i el nostre Present sigui cada cop més gran.

Conèixer la Història; per què?

Sovint ens demanen i ens demanem: per què estudiar el nostre Present (Antropologia) i la nostra Història (Evolució Humana)?

La primera resposta és igual de lògica que innocent: som primats curiosos. Ens fascina conèixer, descobrir, experimentar... Des del primer hominí que va tastar un nou i atractiu fruit (potser verinós), passant per aquells hominins pioners que creuaren d'Àfrica a Euràsia, fins a la ciència del present, no fem més que mostrar la nostra ànsia de saber més i més. És innegable que l'impuls de la curiositat és una adaptació biològica i, consegüentment, lligada a la supervivència de l'individu i del grup; però, amb motiu de les nostres recerques de camp, cada cop que contemplem a una tropa de babuïns observant les belles postes de sol a les sabanes del Serengeti, o a una balena franca de la Patagònia alçant el seu gran ull fora de l'aigua per tal d'escrutar-nos detingudament, no podem evitar pensar en els primers 'curiosos' naturalistes del llinatge humà. Aleshores, sens dubte, estudiem el nostre Present (Antropologia) i la nostra Història (Evolució Humana) perquè sí... perquè ens agrada. Perquè ens fascina. Perquè sentim una especial atracció que ens duu a endinsar-nos en els camins del Passat, per a descobrir els nostres orígens, però també perquè volem conèixer per què som com som.

La segona resposta, en canvi, té relació amb l'aplicació real dels estudis sobre la Història de l'ésser humà. Quantes vegades hem escoltat les expressions «de què serveix estudiar Història?», o «quina utilitat té saber com s'ha produït l'evolució biològica i tècnica del gènere humà?» Saber pel simple plaer de voler saber, com discutíem en el punt anterior? No, no és únicament això. Estudiar la història a fons és una de les millors eines per a intentar identificar i potser ajudar a mitigar alguns problemes presents, així com per a resoldre i predir algun dels enigmes i incògnites relacionades amb el nostre futur més proper i llunyà.

La pedra filosofal? La bola de vidre? No, no especulem ni caiem en l'esoterisme, sinó que parlem de ciència. Per exemple, després d'haver creat organismes específics, comissions d'experts en ciències (de les anomenades 'exactes') i dilapidat milions en tecnologia punta, va ser l'estudi del Passat biològic i cultural (Paleoclimatologia,

Paleontologia, Arqueologia...) la peça clau per identificar el canvi climàtic actual com un efecte antròpic no relacionat amb els cicles astronòmics i geològics.

Estudiar la nostra història i els escenaris que hem ocupat des de fa milions d'anys, ens permet afirmar que els canvis climàtics –que s'han anat succeint a la Terra– eren més aviat lents; pel contrari, el canvi climàtic actual és molt ràpid. En poques paraules, té el seu origen en l'acció d'una espècie, ara mateix exitosa, que ha multiplicat i continua multiplicant la seva expansió dins un cos celeste amb límits evidents; una espècie, la humana, necessitada d'una gran quantitat de recursos que un petit planeta com el nostre no podrà seguir oferint. I d'aquí que, al costat de les opinions més mediàtiques que parlen de la futura aparició d'una nova espècie dins del llinatge humà (com a resposta a la idea de que som una mena d'éssers escollits que no ens mereixem ni podem extingir-nos), o de la colonització d'altres planetes o satèl·lits (com a desesperat recurs dels que consideren que la tecnologia és capaç de treure'ns de tot embolic), l'anàlisi científic de la nostra realitat –Antropologia– i la nostra Història –Evolució Humana– potser ens aporta dades més objectives (sobretot menys apassionades i interessades) de cara afrontar el nostre futur: una possible, natural i evolutiva extinció.

El futur del llinatge humà, a l'igual que va ocórrer amb els dinosaures (els mateixos que van dominar terra, mar i cel durant desenes de milions d'anys), té molts punts per extingir-se en un lapse de temps –segons l'escala geològica– realment curt. Aleshores, mentre moltes i molts seguiran insistint en excloure a l'humà del món animal (un deliberat intent de situar-nos en una altra esfera d'estudi), o seguiran definint a l'*Homo sapiens* com l'espècie escollida (trencant així amb les regles de l'evolució on no existeixen espècies més ni menys evolucionades, ni millors ni pitjors... sinó espècies aptes o no aptes en funció del medi canviant), nosaltres neguem, sempre des de el respecte vers d'altres posicionaments, l'existència d'una via preferent o llinatge privilegiat per a la Humanitat.

Som éssers vius i ens regim pels mateixos mecanismes evolutius que la resta de les espècies que ens envolten. Fins i tot, i com a idea que invita a la reflexió, sempre hem dit que el nostre canvi climàtic actual, causat per l'*Homo sapiens*, és també un canvi tan natural com el que es va produir a l'època dels dinosaures o en altres moments de les grans extincions de la vida. Els nostres gratacels, fàbriques i residus són

Jordi Serrallonga / Grau d'Antropologia i Evolució Humana / Repte 2 (UOC, 2025) 7

producte de la nostra Història Natural. I és que la nostra cultura, i la Història de les cultures, forma part de la natura.

En resum, la clau dels estudis sobre el nostre Present (Antropologia) i la nostra Història (Evolució Humana) passa per realitzar una immersió no únicament centrada en l'enfoc humanista provinent d'aquelles èpoques d'esplendor de la Filosofia (on l'únic motiu digne d'estudi era el propi ésser humà), sinó introduint l'enfoc naturalista; és a dir, de la Història Natural.

Lectures

Junt aquesta introducció a l'assignatura, i a l'inici de cada repte, presentem una introducció temàtica complementària; alhora sempre encapçalada per alguna de les lectures seleccionades d'entre el ventall de recursos que acompanyen a cadascun dels cinc reptes en els que hem dividit l'estudi de *Fonaments de la Història* (Grau d'Antropologia i Evolució Humana). Aquests textos complementen els materials troncal de l'Aula, i que es corresponen a la lectura de quatre capítols –“*El escenario de la historia*”, “*El número de los Hombres*”, “*Las formas de subsistencia: la agricultura*” y “*Las formas de subsistencia: tráfico y mercados*”– del llibre del gran historiador Josep Fontana: *Introducción al Estudio de la Historia* (1999). Catedràtic emèrit de la Universitat Pompeu Fabra i mestre d'un altre gran historiador, avui professor de la UOC, Jaume Claret. Junt a Jaume Claret hem viscut la gènesi i evolució de *Fonaments de la Història* («...gràcies per confiar en aquest primat nòmada»).

¹ Conan Doyle, Arthur (2000). *Estudio en Escarlata*. Madrid: Valdemar.

REpte 2. FONAMENTS DE LA HISTÒRIA

SOCIETATS HUMANES PREDADORES: POBLES CAÇADORS-RECOL·LECTORS

JORDI SERRALLONGA

CAPÍTOL 3. LOS FÓSILES DE LA DISCORDIA, PP. 35-44

CAPÍTOL 8. EN LA CUNA DE LA HUMANIDAD, PP. 143-151

***DIOSES CON PIES DE BARRO*, BARCELONA, CRÍTICA, 2020**

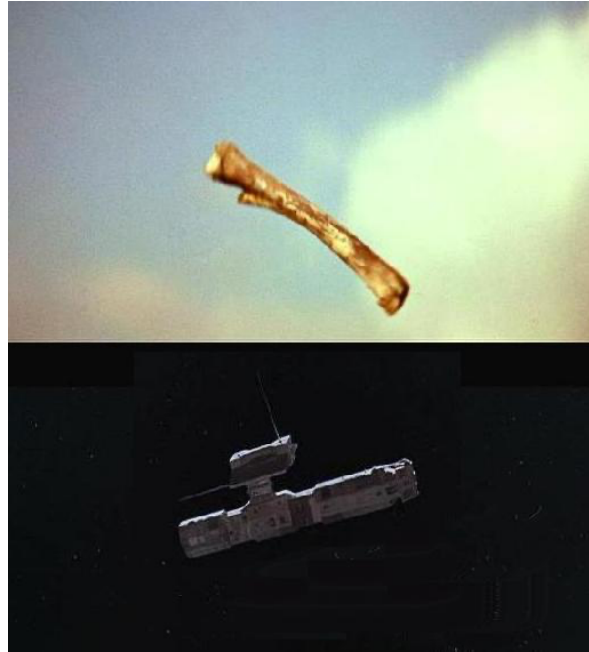
Avui sabem que el bressol dels nostres avantpassats més llunyans, els primers homínids, és el continent africà. A partir d'aquests primats bípedes s'arribà a l'aparició dels humans; uns homínids que s'adaptaren a diferents ecosistemes i que, de forma exitosa, van migrar d'Àfrica cap a Euràsia. Aquests llinatges, però, acabarien extingint-se (neandertal, home de Flores...) i els *Homo sapiens*, també amb gènesi africana, van acabar colonitzant tot el planeta: l'expansió dels homínids caçadors-recol·lectors.

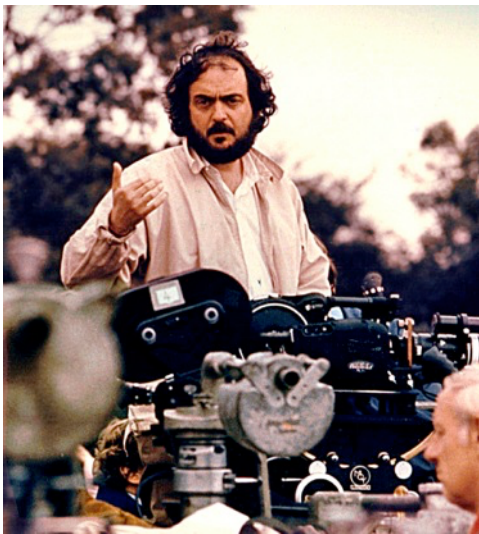
A l'inici de la gran pel·lícula [2001 Una Odissea a l'Espai](#)ⁱⁱⁱ, veiem un hominí (camina sobre dues cames) en el Bressol de la Humanitat. No és cap amenaça per als pacífics herbívors que l'envolten (tot i que els tapirs no són africans tenien l'aspecte perfecte a nivell d'*atrezzo*) ja que, com ells, també s'alimenta de vegetals. De fet, i tal com ha estat retro-alimentat per les pel·lícules de Disney, existeix l'errònia creença de que els animals herbívors són bondadosos; sense anar més lluny, i romanent a l'Àfrica, hipopòtams i elefants –sempre somrients en els films animats–, són animals que, de no respectar el seu territori i intimitat,

ens poden ocasionar greus i merescuts problemes.

Transcorreguts uns pocs minuts de metratge, tot canvia. El famós i misteriós monòlit ja ha fet acte de presència, i l'hominí 'protagonista' (un humà-simi) inventa l'eina; o, millor dit, en el context de la pel·lícula i la seva època, l'arma. Amb un gran osⁱⁱⁱ mata a un tapir, tot esdevenint 'sanguinari' caçador (d'aquesta manera se'l representa mentre colpeja la presa amb ràbia i al ritme dels timbals de Richard Strauss: *Així parlà Zaratustra*).

Però també assassí: mata al líder d'un grup homínid rival amb el mateix os que – segons l'evolució tecnològica– un dia acabarà sent una nau espacial controlada per ordinadors –creats per humans– capaços de seguir matant.

La dramàtica escenificació del genial director [Stanley Kubrick](#)^{iv} (1928-1999) estava fonamentada, amb tota probabilitat, en un *best-seller* de divulgació científica escrit per Robert Ardrey el 1961: *Génesis en Àfrica*.^v Ardrey (1908-1980), després del clima que es respirava a Occident a causa de les dues Grans Guerres Mundials (així com de les guerres de la postguerra a Corea, Indoxina, etc.), es va afegir a la corrent d'opinió d'aquells antropòlegs i historiadors (homes) dedicats a l'evolució humana que pensaven que, per natura, els nostres ancestres sempre havien estat violents des dels orígens. Aquesta visió dels 60 era compatible amb la idealització de la cacera com a mostra de la necessitat de sang i de matar per part dels humans. Així, les activitats cinegètiques passaren a formar part principal no només de les làmines i diorames que il·lustraven la vida dels primers homínids en llibres i museus, sinó també en els

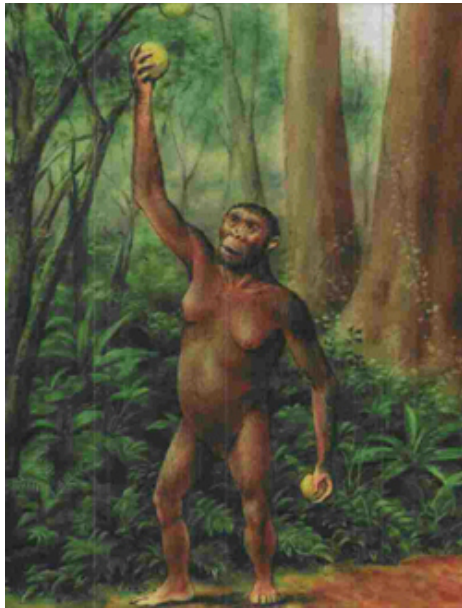
estudis sobre la conducta dels nostres avantpassats (un altre famós llibre d'en Robert Ardrey és *La hipótesis del cazador*).^{vi}

Un caçador hadzabe, armat amb arc i fletxes, seguint el rastre de la seva presa; llac Eyasi, Tanzània (foto: Jordi Serrallonga).

Ara bé, alguns dels conflictes armats dels anys 70, sobretot la Guerra del Vietnam, van donar un tomb a la visió sobre el caràcter dels hominins (el famós moviment del pèndol pel que fa a les hipòtesis científiques sense bon fonament). La proliferació de moviments pacifistes –molts d'ells relacionats amb hàbits alimentaris de dimensió vegetariana– van arrelar entre el nou professorat i alumnat d'algunes prestigioses universitats nord-americanes. Així, en contrast amb la visió violenta i caçadora (de domini masculí), es començà a destacar la bondat natural i el paper de la recol·lecció dels vegetals (de domini femení) entre els primers representants del nostre llinatge. Es passava d'un extrem a l'oposat en els estudis sobre la conducta dels avantpassats humans: de violents a pacífics, de caçadors (carnívors) a recol·lectors (vegetarians), de masclistes a feministes, de destructors a ecologistes...

Però les coses no funcionen així; tal com ens demostren els estudis fonamentats en el registre arqueològic (restes de fauna i residus vegetals, eines especialitzades per

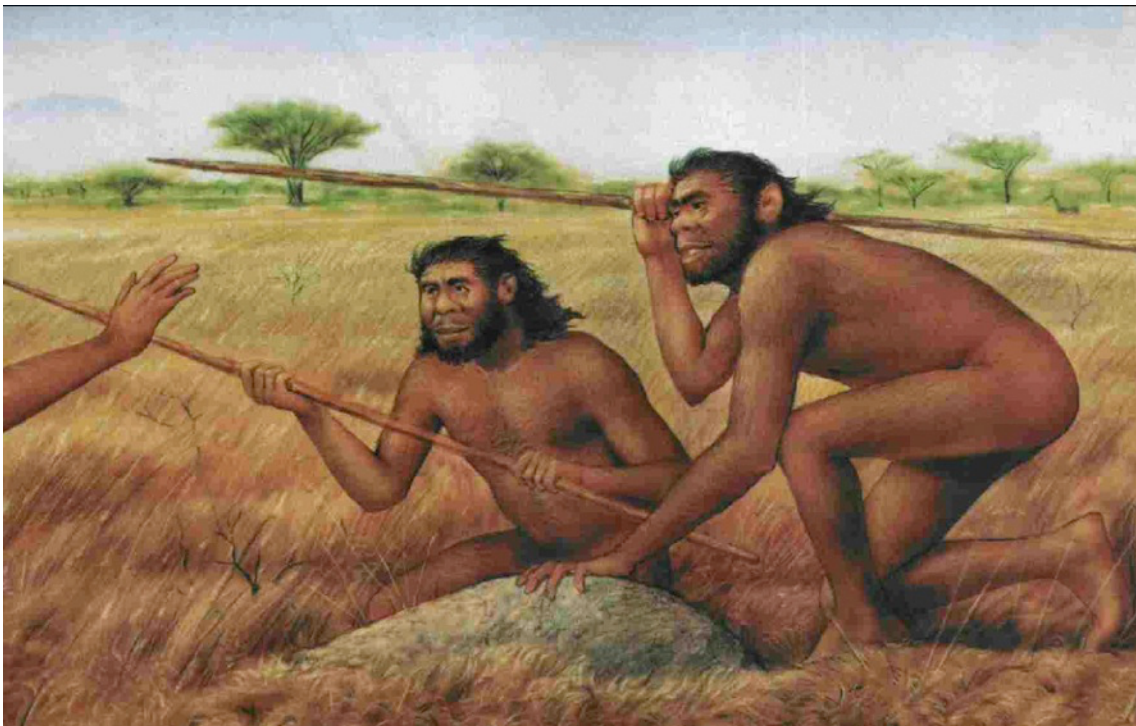
a la cacera i la recol·lecció...) i paleontològic (estries i tipus de desgast a les peces dentals provocats per aliments d'origen càrnic i vegetal, o isòtops en els ossos fòssils d'hominins que ens indiquen una dieta omnívora), però també en la recerca primatològica (els ximpanzés recol·lecten molts fruits, fulles i tubercles, i alhora cacen des d'insectes a mamífers) i etnològica entre grups d'humans caçadors-recol·lectors, l'economia dels nostres [ancestres](#),^{vii} al llarg dels darrers 6 milions

d'anys (fins l'aparició de l'agricultura i la ramaderia que estudiarem al Repte 3) fou, senzillament, predadora.

A les societats predadores (caçadores-recol·lectores), i tal com comentem en el llibre *Àfrica en 10 palabras*^{viii} al respecte dels nostres estudis entre els [hadzabe](#)^{ix} del llac Eyasi, no existeixen termes com pacifisme o bel·licisme, masclisme o feminisme, ni carnívors o vegetarians; són grups que, com la resta d'espècies animals, es dediquen a sobreviure d'acord a les condicions i recursos existents en el seu medi. Una estratègia econòmica, al contrari del que se'ns ha fet creure des del context de societats productores com la nostra actual, totalment exitosa. Sense anar més lluny, abans ja hem parlat dels 6 milions d'evolució i expansió del llinatge humà sota els paràmetres de la predació, i avui dia encara hi queden uns pocs grups (la majoria de pobles caçadors-

recol·lectors subactuals i actuals van patir i pateixen la pressió originada per l'expansió de les societats productores). Quan se'ls estudia de prop, despullant-nos de les velles idees racials i etnocèntriques que els titllaren de 'salvatges' i 'primitius', som capaços de veure que no responen a la imatge d'individus pressionats pel medi, famolencs, tristos, atemorits per l'arribada del predador i la malaltia, o incultes. Riuen, ballen, mengen, gaudeixen de la família, s'expliquen històries... només que la seva manera de viure és diferent. Viuen del que agafen del medi, viuen el dia a dia. Com ens va dir un hadzabe: "el demà, és com l'ahir".

No hem trobat llances de l'*Homo erectus* a l'Àfrica, però sabem que van fer eines de fusta gràcies a les traces identificades en peces lítiques. Les van utilitzar d'aquesta manera per caçar? (dibuix: Marcel Socías; assessorament: Jordi Serrallonga).

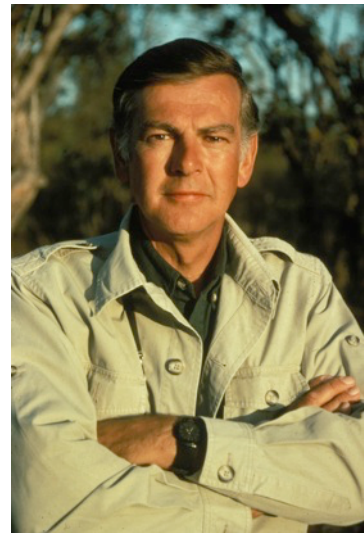
Mitjançant la lectura d'un parell de capítols del llibre *Dioses con pies de barro. El desafío humano a las leyes de la naturaleza y sus consecuencias* (estudi que cal complementar amb la resta de materials del repte 1 i 2), precisament descobrirem com fou l'èxit, l'expansió, de la nostra saga caçadora-recol·lectora. Però «allà fora» existeixen molts més llibres i articles relacionats amb la temàtica. El món de l'Evolució Humana és apassionant i atrau l'atenció del públic; potser, junt a l'Astronomia i l'Egiptologia, és un dels camps que més llibres, articles i documentals de divulgació científica genera. Això és bo, però també comporta un primer problema: la fidelitat de les dades. És per això que, en la mesura del possible, us

recomanem recórrer a autors i fonts de solvència acadèmica contrastada. Les que aquí us oferim ho són? Haureu de confiar en aquest primat nòmada. Per exemple, sol ser habitual que ens trobem amb diferents explicacions (noms d'espècies, arbres filètics –l'arbre 'genealògic' i evolutiu de la Humanitat–, atribucions crono-culturals, datacions, etc.) que varien segons el nom, coneixements, experiència i nivell vanitat de la sàvia, o el savi, que hagi escrit el llibre o article; originant així certa gran confusió entre lectores i lectors... entre vosaltres.

El segon gran problema amb la selecció de fonts sobre l'Evolució Humana (pot ocórrer amb altres ciències, però amb la nostra és especialment sensible) respon a l'actualització o vigència de les dades. Moltes vegades, l'alumnat ens pregunta si són vàlids els llibres que van proliferar a les biblioteques acadèmiques

i particulars a les dècades dels 70 i 80; han trobat títols firmats per grans i famosos antropòlegs de la talla d'en Yves Coppens, la saga dels Leakey (Louis Leakey, Mary Leakey i, sobretot, en [Richard E. Leakey](#)^x i el seu llibre *La formación de la Humanidad*^{xi}), o per en [Donald Johanson](#)^{xii} i el seu *best-seller*, escrit junt a Maitland

Edey, *El primer antepasado del Hombre: Lucy*^{xiii}. També, són habituals les obres del ja esmentat Robert Ardrey, o la trilogia d'en Herbert Wendt (1914-1979): *Antes del Diluvio*^{xiv}, *Tras las huellas de Adán*^{xv} i *Empezó en Babel*^{xvi}. El mateix succeeix amb els primers llibres de divulgació primatològica (s'ha avançat molt en el terreny de

l'etoprimatologia dels grans simis); bons exemples en són *Gorilas en la niebla*^{xvii} de la desapareguda [Dian Fossey](#)^{xviii} (1932-1985) i en *La senda del Hombre*^{xix} de la reconeguda [Jane Goodall](#).^{xx} Evidentment són títols

absolutament recomanables per tot aquell interessat en aprofundir en la historiografia de l'Antropologia i de l'Evolució Humana, i moltes idees poden continuar sent perfectament vàlides, però sí trobarem grans canvis en els noms i número dels protagonistes fòssils. Des de la troballa a mitjans del segle XIX dels primers homínids a Europa (i que en el seu moment ningú va atribuir a *Homo neanderthalensis*), passant per la descoberta (a les portes del segle XX) del *Pithecanthropus erectus* a Java per Eugène Dubois (1858-1940) –i que seria reinterpretat com a *Homo erectus* temps més tard–, fins arribar a la troballa, l'any 1924, del primer homínid –i més antiga resta del moment– a l'Àfrica (el [nen de Taung](#) ^{xxi} o *Australopithecus africanus* trobat per Raymond Dart – 1893-1988– a Sudàfrica), el nombre d'homínids estudiats i publicats s'ha anat multiplicant.

Els que vàrem estudiar Evolució Humana a la dècada dels 80 encara vivíem de les troballes realitzades al llarg dels anys 70 a la Gran Falla del Rift de l'Àfrica Oriental: la famosa Lucy, *Australopithecus afarensis*, a Etiòpia; o els [hominins](#) identificats a Koobi Fora i la [Gorja d'Oldupai](#), a Kènia i Tanzània).

La Gorja d'Oldupai, conjunt de jaciments arqueològics i paleontològics a Tanzània; Àfrica Oriental (foto: Jordi Serrallonga).

També rebíem les notícies relacionades amb els que, aleshores, es consideraven com els europeus més antics del continent europeu: les restes dels *Homo erectus* –ara *Homo heidelbergensis*– de la localitat de Mauer (Alemanya) i de la Cova de l'Aragó

(Talteüll, França), situades, a nivell cronològic, entre els 600.000 i els 450.000 anys B.P. (abans del present).

Homo erectus, Koobi Fora, Kènia (esquerra), i *Paranthropus boisei*, Oldupai Gorge, Tanzània (dreta) (foto: Jordi Serrallonga).

L'autor parlant sobre *Homo heidelbergensis* en el jaciment Galeria d'Atapuerca; Burgos, Espanya (fotografia: Casilda López)

En canvi, estudiant els cursos de postgrau i doctorat, als 90, va haver un esclat de descobertes arqueològiques i paleontològiques que, sobretot, van fer canviar l'antiguitat del primer poblament a l'Àsia i Europa (Atapuerca, Orce i Fuente Nueva a Espanya, Boxgrove a les Illes Britàniques i Monte Poggiolo a Itàlia); i quan ja feia

un temps que érem professors a la universitat, a les portes del segle XXI, va haver un esclat de publicacions sobre hominins molt antics a l'Àfrica (*Orrorin tugenensis*, *Sahelanthropus tchadensis*, *Ardipithecus ramidus*, *Australopithecus garhi*, etc,) que s'ha mantingut fins els nostres dies.

En poques paraules, hem de ser molt conscients de la data de publicació de les fonts bibliogràfiques per saber si trobarem, o no, representada la màxima mostra de protagonistes i cultures que avui coneixem sobre la nostra Història més llunyan.

ⁱⁱ http://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/0/0b/2001Style_B.jpg

ⁱⁱⁱ <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/4/45/MatchCut.JPG>

^{iv} http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/46/Kubrick_-_Barry_Lyndon_candid.JPG

^v Ardrey, Robert (1969). *Génesis en África. La Evolución y el Origen del Hombre*. Barcelona: Editorial Hispano-Europea

^{vi} Ardrey, Robert (1998). *La Evolución del Hombre: la Hipótesis del Cazador*. Madrid: Alianza Editorial.

^{vii} *Orrorin tugenensis* (6 M.a.), recol·lectant fruits a l'Àfrica Oriental (dibuix: Marcel Socías; assessorament: Jordi Serrallonga).

^{viii} Serrallonga, Jordi (2011). *África en 10 Palabras*. Barcelona: Plataforma Editorial.

^{ix} Dos homes hadzabe fent foc per frotació amb bastons de fusta; llac Eyasi, Tanzània (foto: Jordi Serrallonga).

^x http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/13/Richard_Leakey_cropped.jpg

^{xi} Leakey, Richard E. (1981). *La Formación de la Humanidad*. Barcelona: Ediciones del Serbal.

^{xii} http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/30/Donald_Johanson_%281%29.jpg

^{xiii} Johanson, Donald i Edey, Maitland (1982). *El Primer Antepasado del Hombre: Lucy*. Barcelona: Planeta.

^{xiv} Wendt, Herbert (1968). *Antes del Diluvio*. Barcelona: Ediciones Noguer.

^{xv} Wendt, Herbert (1960). *Tras las Huellas de Adán*. Barcelona: Ediciones Noguer.

^{xvi} Wendt, Herbert (1961). *Empezó en Babel*. Barcelona. Ediciones Noguer.

^{xvii} Fossey, Dian (1988). *Gorilas en la Niebla*. Barcelona: Salvat.

^{xviii} http://en.wikipedia.org/wiki/Dian_Fossey

^{xix} Goodall, Jane (1986). *En la Senda del Hombre. Vida y Costumbres de los Chimpancés*. Barcelona: Salvat.

^{xx} http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dc/Jane_Goodall_HK.jpg

^{xxi} http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7d/Taung%27s_child.jpg